

A fiatalkori bűnelkövetésről*

A gyermek- és fiatalkori bűnözés örökzöld témája a sajtóközleményeknek, annak ellenére, hogy „[A] legtöbb európai ország bűnügyi statisztikáiban a tizenévesek aránya nem meghatározó. Továbbá a fiatalkori bűnözés aránya évek óta, többé-kevésbé stabil az egész kontinensen.”¹ – írja Thomas Hammarberg 2013-ban. A szenzációhajhász újsághírek azonban előszeretettel láttatják a fiatalkorúak bűnözésének kérdését mint fenyegető és növekvő veszélyt, amelyben az erőszak a főszereplő. A kérdés azonban az, hogy valójában hogyan alakul a gyermekek és fiatalkorúak bűnelkövetése, különös tekintettel Magyarországon? Egyebekben pedig az, hogy kiről beszélünk akkor, amikor fiatalkorúakra utalunk, és hogyan kell bánni ezzel a 'sérülékeny' csoporttal a büntetőeljárásban?

„A szociológia, a szociálpszichológia, pszichológia, pedagógia stb. is meghatározza (néha sokféleképpen, de biztos, hogy a statisztikától eltérően) az ifjúsági korosztályokat, *pl. ifjú az, aki a felnőtteknek fenntartott társadalmi pozícióban még nem rendelkezik önálló döntési joggal; az ifjúkor az intellektuális és szociális képességek kifejlődésének szakasza, a felelősségtudat, értékek és normarendszer még nem stabil, így az egyén nem önálló és teljes önrendelkezésre még nem alkalmas.*”²

A meghatározásból egyértelműek a fiatalkor sajátosságai és tartalmi elemei, a jog azonban nem alkalmazhat képlékeny és általánosító meghatározásokat, így életkori határokat állapít meg, amelyek jogáganként és országonként eltérőek lehetnek. Európa szerte is komoly eltérések mutatkoznak büntethetőség, vagyis a fiatalkorú bűnelkövetés korhatárának meghatározásában. Erre a következő példákat említhetjük:

A büntethetőségi korhatár alakulása Európán belül³

7. életév	Írország
8. életév	Görögország, Skócia
10. életév	Anglia, Wales, Franciaország
12. életév	Hollandia, Portugália és Kanada, (Magyarország 6 bűncselekmény vonatkozásában)
13. életév	Lengyelország
14. életév	Ausztria, Észtország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Németország, Olaszország, Szlovénia, Spanyolország
15. életév	Csehország, Dánia, Finnország, Szlovákia, Svédország
16. életév	Belgium

„A büntethetőség alsó korhatára tekintetében a nemzetközi – például az ENSZ – dokumentumok sem jelentenek segítséget, hiszen sem a Pekingi Szabályok, sem a Rijádi

¹ Thomas Hammarberg: a gyermekközpontú igazságszolgáltatásról. (Thomas Hammarberg Nobel-békedíjas svéd diplomata, jogvédő az Európa Tanács emberjogi főbiztosa volt 2006. és 2012. között.)

² Nagy Ádám: Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája, In: Magyar Ifjúság, Tanulmánykötet, 38. oldal

³ Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés általános kérdései, A Kriminálpolitika- és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve, Budapest, 2009. szerk: Borbíró Andrea-Kerecsi Klára, 251. oldal

Írányelvek, sem a New York-i Egyezmény nem nevez meg egységes alsókorhatárt.”⁴ ...”[A]z életkori skála 7. és 16. életévig terjed –, azaz kétszer annyi élettapasztalat, tudás, érettség mellett tartja indokoltnak a belga jogpolitika a bűncselekmény elkövetésére adott ilyen intézményes reakciót, mint az ír.”⁵ Azonban az is tény, hogy önmagában a büntethetőségi korhatár alakulásából nem vonhatunk le következtetéseket a vizsgált ország felelősségi és szankciórendszeréről.

Anélkül azonban, hogy a büntetőjogi felelősségi rendszert országonként vizsgálnánk, le kell szögezni, hogy a nemzetközi egyezmények – bár nem állapítanak meg kötelező és egységes büntethetőségi korhatárt - azt feladatul szabják, hogy a büntetőeljárásokban a 'gyermek mindenek felett álló érdekét' kell zsinórmértéknek tekinteni. Az ENSZ Közgyűlése által, 1989. november 20-án elfogadott, a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 1. cikke alapján pedig **gyermek** az a személy, aki a 18. életévét nem töltötte be. Az ENSZ Egyezmény értelmében tehát, a hazánkban, büntetőjogi értelemben fiatalkorúnak minősülő eljárási szereplőknél is figyelembe kell venni a megkülönböztetett bánásmódra, a sérülékeny csoportra vonatkozó alapelveket. A 'speciális bánásmódhoz' való jog, a 'gyors (ad absurdum soron kívüli)' eljárások, a 'magánélet és a család védelme', a 'biztonsághoz és a jogi képviselőhöz', illetőleg a 'tájékoztatáshoz és véleménynyilvánításhoz' való jogosultság minden olyan tizenhét év alatti eljárási szereplőt megillet, akit valamilyen módon érint a hatóságok, bíróságok tevékenysége. Másképpen fogalmazva – ha csak a büntető igazságszolgáltatás keretein belül gondolkodunk – ezek a jogok megilletik a tanúként, sértett tanúként (tágabban fogalmazva áldozati minőségben) és terheltként megjelenő eljárási szereplőket is.

A kérdés azonban az, hogy miért kezeljük a fiatalkorú terhelteket speciálisan? Miért tekintünk különleges csoportként a fiatalokra, akkor is, ha bűncselekményt követnek el? Azért, mert a bűnelkövető fiatalok nemcsak alanyai a büntetőeljárásnak, hanem bűnelkövetésükből fakadóan – gyermekvédelmi szempontból – veszélyeztetettnek is minősülnek. Egy 12, 14, 16 éves fiatal bűnelkövetése ugyanis **szocializációs kudarc: a szocializációs kudarc pedig közös társadalmi felelősség**, mindannyiunk felelőssége. A büntetőeljárás pedig egy negatív folyamat vége, amelyben azonban a fiatal (vagy az Egyezmény értelmében: gyermek) helyzete, kudarc sorozata tovább folytatódhat – kiváltképpen, akkor, ha az eljárás a korábbi hátrányokat tovább növeli, negligálva a fiatal érdekeit, jövőjét.

Ahogy a bevezető gondolatokban már utaltunk rá, részben demográfiai, részben kriminológiai okokból a fiatalok bűnelkövetése Európa szerte csökkenő tendenciát mutat. Magyarországon a trendek hasonlóak: a gyermekek és fiatalkorúak bűnelkövetése határozottan és radikálisan csökkent az elmúlt évtizedekben.

---

⁴ Im. 250. oldal

⁵ Im. 250. oldal

A regisztrált elkövetők, ezen belül a fiatalkorú és gyermekkorú elkövetők számának és gyakoriságának alakulása a 2005–2014. években

Év	Regisztrált elkövetők		100 000 lakosra jutó elkövetők száma	Fiatalkorú elkövetők			100 000 fiatalkorú lakosra jut	Gyermekkorú elkövetők száma	
	szám	2005. = 100%		szám	arány %	2005. = 100%		szám	2005. = 100%
2005.	140 211	100,0	1 388,6	12 362	8,8	100,0	2 491,0	3 697	100,0
2006.	129 991	92,7	1 290,0	11 462	8,8	91,4	2 303,5	3 565	90,0
2007.	121 561	86,7	1 207,6	11 057	9,1	88,1	2 235,8	3 387	85,5
2008.	122 695	87,5	1 221,4	11 606	9,5	92,5	2 380,8	3 433	86,6
2009.	120 083	85,6	1 197,1	10 178	8,4	81,1	2 130,6	2 573	64,9
2010.	129 945	92,7	1 297,6	11 497	8,8	91,7	2 491,7	2 607	65,8
2011.	120 529	86,0	1 207,0	11 378	9,4	90,7	2 554,0	2 714	68,5
2012.	108 306	77,2	1 087,7	10 418	9,6	83,1	2 427,7	2 604	65,7
2013.	109 876	78,4	1 108,9	10 473	9,5	83,5	2 466,5	2 196	55,4
2014.	108 389	77,3	1 097,3	8 797	8,1	71,2	2 182,2	1 483	40,1

/Forrás: A Legfőbb Ügyész Országgyűlési beszámolója az ügyészség 2014. évi tevékenységéről – Függelék 11. számú tábla/

Ha a legfiatalabb korosztályokat nézzük, kiderül, hogy az 14 év alattiak bűnelkövetése évtizedeken keresztül rendre 3-4000 körül mozgott, időnként a négyezres határhoz kicsit közelebb mozdulva (2004: 3963). A 2008-as, kiváltképpen pedig a 2009-es év cezúrájának bizonyult: 2008-tól már egyértelművé vált a csökkenés (3433), 2009-re azonban az elkövetők száma már elhagyta a 3000-es tartományt is a 2573-as számmal, és a 2012. évig ebben a nagyságrendi dimenzióban maradt. 2012-ben az elkövető gyermekek 2604-en, 2014 pedig 1483-ra csökkent a szám. A statisztikák, illetőleg a bűnelkövetői tendenciák értelmezését az sem változtatja meg, ha azt a demográfiai változások – azaz a folyamatos népességfogyás – kontextusában szemléljük.

A fiatalkorúak bűnelkövetése abszolút számokban és a lakónépességhez viszonyított arányszámában is meglepő stabilitást mutatott az elmúlt évtizedekben. A 14 és 18 év közötti terheltek körében a 10-11 ezres nagyságrend nem változott, sőt a korosztályhoz viszonyított arányok sem, hiszen évről évre 2,05% és 2,48% között mozgott a lakónépesség arányában a fiatalok bűnelkövetése. (Ebben detektálható ugyan bizonyos hullámváltozás, de ez sokkal inkább ad hoc, mintsem rendszerszerű, és nincsen olyan mértékű és tendenciaszerű csökkenés vagy növekedés, amely a háttértényezőkben bekövetkezett releváns változásokról tanúskodna.) Míg azonban 2013-ban a fiatalkorú büntetettek száma – a Legfőbb Ügyészség adatai szerint – 10473 fő volt, addig 2014-re ez a szám is 'összezsugorodott' 8797 főre.

Látható tehát az adatok alapján, hogy a kiemelt korcsoportba tartozók bűnelkövetése az elmúlt tíz évben hozzávetőleg az egyharmadával csökkent. Míg korábban 15 ezres nagyságrendről beszélhettünk a 18 év alattiak bűnelkövetés elemzésekor, ez ma már alig haladja meg a 10 ezres átlagot. Az érdekes azonban az, hogy míg a gyermekkorúak bűnelkövetésének megfeleződése részben legalábbis

betudható lenne a jogszabályi változásoknak, a fiataloknál a büntethetőségi korhatár részleges leszállítása nem eredményezett növekedést a bűnelkövetők számában.

Ugyanakkor célszerű visszatérni Thomas Hammarberg gondolataihoz, amely szerint: „Ez azonban nem jelenti azt, hogy a probléma jelentéktelen lenne. Egyre több országban jelentkezik az az aggasztó tendencia, hogy a fiatalok által elkövetett egyes bűncselekmények egyre erőszakosabbak, vagy más módon minősülnek súlyosabbnak.”⁶

Bár meggyőződésem, hogy a fiatalok erőszakos magatartását illetően nem szükséges kongatni a vészharangot, azt meg kell jegyezni, hogy a bűnelkövetés összetétele a tizennyolc év alattiak körében több szempontból is megváltozott. Míg korábban egyértelmű volt a gyerekeknél és a fiataloknál is a vagyon elleni bűncselekmények abszolút túlsúlya, ez a tendencia átalakulni látszik. Míg korábban a tizennégy év alattiaknál a deliktumok 70%-a vagyontárgy ellen irányult, addig napjainkra ez az arány már csak 55-60% körül mozog, és ugyanez mondható el a másik vizsgált korosztályról is: tradicionálisan az általuk elkövetett deliktumok 60-70%-át tették ki a vagyontárgy sérelmére elkövetett bűncselekmények, ez a trend azonban szintén jelentősen megváltozott. 2008-ban még 60,7% volt a fiatalok által megvalósított vagyon elleni bűncselekmények aránya, 2009-ben csak 57,1%, 2010-ben 55,14%, 2011-ben 53,85%, 2012-ben pedig már 51,12%, ami azt jelenti, hogy egy folyamatos és – az elmúlt évtizedeket alapul véve – radikális csökkenésnek lehetünk szemtanúi ebben a bűncselekménytípusban.⁷ Az érdekes azonban az, hogy nemcsak a lopások, a betöréses lopások száma csökkent radikálisan a vizsgált korosztályokban, hanem a rablásé is, amely a 2013-as jogszabályi változás folytán, a 12. életévüket betöltöttek körében büntethetővé vált.

Az aránybeli csökkenések azonban valahol szükségszerűen növekedést kell, hogy indukáljanak. Az elmúlt években két bűncselekménytípus elkövetői körében volt létszámnövekedés: a személy elleni, valamint a közrend elleni bűncselekmények között, konkrétan a szándékos testi sértések és a garázdaságok száma nőtt. Vagyis Hammarberg szavaira oda kell figyelni: a szűkebb elkövetői csoport által elkövetett bűncselekmények erőszakosabb jelleget öltenek.

A tizennyolc év alatti elkövetőkre éppen a felrajzolt tendenciák miatt is nagy hangsúlyt kell fektetni. Ha csökken a bűnelkövetők száma, de növekszik az erőszak, elképzelhető, hogy már döntően azok a fiatalok lépnek a bűnelkövetés útjára, akik eleve súlyosabb bűncselekmények elkövetésével indítják bűnözési karrierjüket, ezáltal súlyosabb büntetéssel sújthatók. A bűncselekményük jellege és az alkalmazott jogkövetkezmény káros hatásai ötvöződhetnek, ezáltal lehetséges, hogy hosszan és tartósan biztosítják a felnőtt bűnelkövetés utánpótlását?

A kriminológia feladata részben az, hogy az egyes bűnelkövetői csoportokat tipizálja, indokokat, rizikófaktorokat térképezzen fel, amelyek megjelenhetnek a bűnelkövetés hátterében. Patterson és Moffit – a tipológiai elméletek körében – arra a következtetésre jutottak, hogy a deviáns fiatalok két nagy csoportra oszthatók. A fiatalok egy része – az ún. késői belépők (late starters) csak tizennégy-tizenöt éves korában lép a bűn útjára, de az ő

---

⁶ Thomas Hammarberg: a gyermekközpontú igazságszolgáltatásról. (Thomas Hammarberg Nobel-békedíjas svéd diplomata, jogvédő az Európa Tanács emberjogi főbiztosa volt 2006. és 2012. között.)

⁷ 3%-os volt a visszaesés a lopásoknál és a betöréses lopásoknál, 2%-os pedig a rablások között (709 fiatalok helyett mindössze 403 követett el rablást 2012-ben.) Ez utóbbi adat egyébiránt többszörösen igazolja azt, hogy a rablás büntethetőségi korhatárának lejjebb szállítása – statisztikai vonatkozásban – semmiképpen sem volt indokolt.

kriminális devianciájuk csak átmeneti jellegű: ahogyan a biológiai, fizikai és erkölcsi érésük összeér, az antiszociális magatartásokkal fel is hagynak.

A másik csoport, az ún. korai belépők viszont tartós bűnelkövetői 'karrierre' (life long persistant) számíthatnak. Antiszociális magatartásuk már 9-10 éves korban elkezdődik: először csak iskolai lógásokkal, esetleg dohányzással, alkoholfogyasztással, majd az iskolából való kikerülés és a problémás családi háttér együttesen, ún. progresszív kudarcokat eredményeznek, amiből 'szinte' egyenes út vezet a bűnelkövetéshez. Ezek a fiatalok lesznek azok, akiknél nagy az esélye annak, hogy élethosszig benne maradnak a bűnözési spirálban, és, akiknek a bűnelkövetését markánsan jellemzik az erőszakos cselekmények.

Moffit és Patterson kutatásai eredményeit a hazai kriminológiai vizsgálatok is alátámasztották. Az Okris vizsgálatok igazolták, hogy az ENYÜBS-ben megtalálható adatok, amelyek a fiatalkorúak családi háttérét jellemzik, félrevezetők: részben, mert pillanatképet rögzítenek, részben pedig, mert az ENYÜBS a bűnelkövetők összességéről beszél, amelyben komoly arányt képviselnek a kisebb súlyú bűncselekményt megvalósító terheltek. Ha a statisztikai adatokat vesszük górcső alá, azt látjuk, hogy a bűnelkövető tinédzserek döntően (60-70%-ban) teljes, kétszülős családból jönnek.

Ha azonban azokat a fiatalokat vizsgáljuk, akik súlyos, erőszakos bűncselekményeket követnek el (Moffiték korai belépői kategóriájába tartozó fiatalok), a háttértörténet átalakul. Az autófeltörésért, rablásért és pl. emberölésért börtönbe került fiatalok családi háttere lesújtó képet mutat. A fiatalok 20-30%-a él gyermekkorától a bűncselekmény elkövetéséig a vér szerinti szüleivel, a többieknek az életében az elsődleges nevelői közeg folyamatosan változik. A válás után a gyermek az egyik szülőhöz kerül, majd 'új' anya, apa kerül a családba, esetleg átmenetileg a nagyszülők nevelik a gyereket, aki időről időre vissza is kerülhet valamelyik szülőjéhez. A vizsgált fiataloknak a 33%-a (és ez mindkét vizsgálatban közös eredmény) egyáltalán nem tartja a kapcsolatot az apjával, jóformán nem is ismeri azt. Családi háttérrel, tehát a szó pozitív értelmében – ebben az elkövetői körben - egyáltalán nem beszélhetünk. A családi problémákhoz iskolai kudarcok társulnak: tanulási zavar, magatartás zavarok, lógás és sorozatos bukások. A fiatal elveszíti az iskolát mint kontrollt, az iskolai társak helyett pedig a zűrös, kriminogén szempontból veszélyeztetett (és az új belépők számára veszélyes) barátokhoz sodródik.

Láttuk tehát (ha most csak röviden is beszéltem róla), hogy a fiatalkorú bűnelkövetőknek mely csoportjára kell különösen odafigyelni: kik azok, akik veszélyt jelenthetnek a társadalomra, de veszélyesek lehetnek saját magukra nézve is. Ezért és éppen ezért nagyon fontos, hogy a fiatalokkal szemben hogyan bánunk a büntetőeljárás során, illetve mi vár rájuk a büntetés-végrehajtásban.

A fiatalkorú bűnelkövetők csoportja – kiváltképp azoké, akik tartósan a bűnözés területére tévedtek, igazoltan sérülékeny. A velük való bánásmód speciális szaktudást, odafigyelést, attitűdöt igényel. A rájuk kiszabott (kiszabandó) szankció arányos, személyre szabott – a háttértényezőket szem előtt tartó –, igazságos és fokozatos kell, hogy legyen.

Éppen ezért fontos, hogy odafigyeljünk azokra az országokra, ahol a fiatalokkal való speciális bánásmód igénye miatt olyan szabályokat alkottak, hogy akár a szabadságvesztés lehetősége sem adott ennél a sérülékeny korosztálynál: jó példa erre a progresszív jogszabályokat elfogadó Románia. De üdvözlendőek azok a hazai törekvések is, amelyek éppen az új Büntetés-végrehajtási törvényben található pl. a reintegrációs őrizet vonatkozásában. Ez a

szabály ugyanis azzal, hogy a reintegrációs őrizet feltételül szabja a család valódi együttműködését (családi eszmegbeszélés, családterápia); tekintetbe veszi a család fontosságát a 'bűnös' fiatal életében, egyszersmind deklarálja a felelősségi vonalakat is.

*Meg nem jelent tanulmány